

ЖАРОВСЬКА Г. П.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
і криміналістики юридичного факультету
(Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича)

УДК 343.9.02.-027.543(477)

СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті розглянуті структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. Розглядаючи цю проблему, автор доводить, що на теренах України склався власний структурно-організаційний тип транснаціональної злочинної організації, в якому поєднані елементи класичної злочинної організації і легального бізнесу, а також елементи кримінального та легального управління злочинною діяльністю.

Ключові слова: *транснаціональна злочинність, структура, форми, організація, кооперація, управління, корупція.*

В статье рассмотрены структурно-организационные особенности транснациональных преступных организаций в Украине. Рассматривая данную проблему, автор доказывает, что на территории Украины сложился собственный структурно-организационный тип транснациональной преступной организации, в котором сочетаются элементы классической преступной организации и легального бизнеса, а также элементы криминального и легального управления преступной деятельностью.

Ключевые слова: *транснациональная преступность, структура, формы, организация, кооперация, управление, коррупция.*

This article discusses the structural and institutional features of transnational criminal organizations in Ukraine. In considering this issue the author proves that Ukraine has developed its own structure, the type of transnational criminal organizations, which combines elements of classical criminal organizations and legal businesses, as well as elements of criminal and legal control criminal activities.

Key words: *transnational crime, structure, form, organization, cooperation, governance, corruption.*

Вступ. Шлях України до європейського співтовариства, динамічний розвиток міжнародного співробітництва нашої держави з європейськими країнами у всіх сферах суспільного буття, в тому числі і в галузі боротьби зі злочинністю, ставлять перед вітчизняною наукою нові завдання. У Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи, які стосуються боротьби зі злочинністю, постійно йде мова про те, що у довгостроковій перспективі боротьба з транснаціональним сегментом організованої злочинності стає головним напрямом міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, провідною сферою роботи правоохоронних структур, владних та законодавчих органів, урядів та громадських організацій усіх країн світу.

Постановка завдання. Виконання даних рекомендацій потребує науково-практичного обґрунтування тих проблем, які виникли в Україні у зв'язку з прямою агресією злочинних організацій міжнародного масштабу, яка ставить під загрозу не тільки національну безпеку, але й сам факт існування держави в її нинішніх кордонах. Водночас слід розуміти, що транснаціональна злочинність змогла консолидуватися та перетворитися на глобальну злочинну структуру завдяки своїй структурованості та організованості, і такий аспект діяльності цих організацій потребує спеціального аналізу.

В останні десятиліття в науковій літературі з'явилася велика кількість робіт, автори яких вивчають феномен транснаціональної злочинності. В Україні до аналізу цієї проблеми зверталися у свій час такі вчені, як А.А. Бова, А.М. Бойко, М.Г. Вербенський, В.О. Глушков, І.М. Гриненко, А.Д. Дорошенко, А.В. Жеваго, Н.А. Зелінська, Т.В. Мельничук, Н.Є. Міняйло, М.А. Погорецький, І.В. Пшеничний, Є.Д. Скулиш та ін.

Аналіз досліджень, які були проведені цими авторами, засвідчує, що наукова думка сходиться на тому, що транснаціональна організована злочинність виступає як закономірний результат розвитку злочинної діяльності суспільства, його організованих сфер і являє собою більш витончену систему організованої злочинної діяльності. Розглядаючи транснаціональну злочинність, слід визнати той факт, що ця форма злочинності є системно структурованою та організованою, що обумовлює високу ефективність кримінальної діяльності даних злочинних організацій.

Саме тому структурні особливості організації суб'єктів транснаціональної організованої злочинності та їхні суттєві ознаки, потребують спеціальних досліджень, що і є метою даної статті.

Результати дослідження. Сучасні транснаціональні злочинні організації являють собою згуртовані кримінальні структури, що функціонують на довгостроковій основі, здатні безперервно перетворюватися з гнучких організацій однієї мережі в жорсткі корпоративні структури, а також органічно поєднувати в собі структуровані елементи управління в центрі з більш розмитію і гнучкою системою взаємин на більш низьких рівнях. Така структура дозволяє забезпечувати ефективну ізоляцію керівної ланки від виконавців і таким чином максимально знижувати ризик викриття для лідерів, що робить організацію мінімально вразливою для соціального контролю, оскільки джерело кримінальної активності в будь-яких ситуаціях максимально захищено самим способом організації спільноти.

Іншою характеристикою цієї структури є входження до організації. Членство в транснаціональних злочинних організаціях засноване, як правило, на етнічній основі або спорідненості, а також на професійних та організаційних здібностях, які є корисними і потрібними організації для досягнення злочинної мети. Відбір членів за сімейною або етнічною ознакою значною мірою сприяє солідарності членів, підвищенню їх відповідальності за безпеку організації, забезпечує дисципліну і підпорядкування всередині ланок та організації в цілому. Водночас членами таких організацій можуть бути особи, які мають родинні зв'язки у владних структурах. Саме ж управління такими групами здійснюється за допомогою правил та інструкцій, які повинні виконуватися всіма її членами.

Встановлення стратегічних міжнародних контактів між суб'єктами транснаціональної організованої злочинності, а іноді навіть альянсів, має величезне значення для транснаціональних злочинних організацій. Стратегічні союзи дозволяють транснаціональним злочинним організаціям співпрацювати, а не конкурувати на місцях зі злочинними організаціями, що зміцнилися. Це розширює їхні можливості обходити закон, нести спільний ризик, отримувати й обмінюватися інформацією, яка раніше була їм недоступна, контролювати розвиток конфліктів між різними транснаціональними злочинними організаціями та іншими організованими групами, колективно блокувати національну й міжнародну активність правоохоронних органів, які намагаються встановити соціальний контроль над організованою злочинністю.

Можна навести кілька прикладів, які підтверджують розвиток міжнародних контактів як типову рису транснаціональних злочинних організацій. Наприклад, працівники Управління боротьби з організованою злочинністю УМВС України в Черкаській області знешкодили організовану злочинну групу з міжнародними зв'язками, учасники якої займалися розбійними нападами, здирництвом та іншими тяжкими злочинами. До складу цієї організації входило п'ятеро осіб (усі раніше судимі) на чолі з уродженцем Черкас, відомим у кримінальних колах на прізвище «Пух». Серед інших членів угруповання здирників – уродженець Російської Федерації на прізвище «Чечен». Група базувалася на території Росії, однак злочини вчиняла на українській території [1].

За формою вчинення злочинів ця група є транскордонною. Здійснюючи ці дії, злочинці задля досягнення своєї мети ігнорують національні кордони. Більш того, відзначаються об'єднання, консолідація злочинного середовища на певній території за допомогою придушення легітимних структур і тим самим витіснення (заміни) держави в цілях отримання надприбутків і примноження злочинного капіталу. Відповідно, ознакою транснаціональної організації буде розширення території її дії як мінімум до території двох держав [3].

Водночас для української транснаціональної злочинності характерні й більш складні форми кооперації. У цілому створення альянсів транснаціональної злочинної організації підвищує й ускладнює їхній потенціал, поширює їхні ділові можливості та створює нові серйозні загрози для України. Такі види транснаціональних злочинних організацій здатні мати довгострокові контакти з урядами за межами держави, де базується така організація. Відомими є факти тісних контактів українських транснаціональних злочинних організацій з українськими політиками. Основною метою однієї з таких груп було кримінальне захоплення обленерго, які вони купували через словацьку компанію VS Energy International, власниками якої також значилися «Е» і «А». Через SE Energy International і швейцарську фірму «SOFISU SA» ця злочинна організація придбала на приватизаційному конкурсі шість українських енергорозподільчих компаній, а саме: «Черкасиобленерго», «Житомиробленерго», «Херсонобленерго», «Кіровоградобленерго», «Севастопольобленерго», «Одесаобленерго» та ін. У той самий час «А» був спостерігачем на виборах президента України від Держдуми Росії, тісно контактував з найближчим оточенням тодішнього Президента. Сам лідер цієї злочинної організації, М. Курочкін, був узятий в Україні під варту, згодом був убитий при виході із зали суду, що також пов'язують з наявністю в нього інформації щодо кримінальних зв'язків української політичної еліти [2].

Нерідко такі контакти призводять до зрощення урядових структур з транснаціональними злочинними організаціями, оскільки у транснаціональних злочинних організацій є достатні можливості для того, щоб корумпувати уряди й проникати в комерційні структури.

Злочинні організації для прикриття своєї діяльності створюють власні легальні комерційні структури, або використовують уже наявні легальні підприємства та організації для легалізації великих кримінальних капіталів, або інвестують їх у легальну економіку для отримання прибутку з метою подальшої реінвестиції отриманих коштів знову в організовану злочинну діяльність. Для таких структур характерна корпоративна модель злочинної організації, яку запропонували західні кримінологи [4, 5, 6]. Вона у своїх принципових засадах відображає способи організації різних державних управлінських структур, має цілу низку властивих їй характерних рис і раціонально організована.

На чолі кожної такої злочинної організації стоїть лідер, керівник, прямі обов'язки якого полягають у тому, що він повинен підтримувати порядок і збільшувати прибуток. Його влада у всіх питаннях є абсолютною. У легальних структурах державної чи корпоративної діяльності цей вищий елемент моделі відповідає посаді президента або директора. На шабелі нижче лідера (в різних злочинних організаціях ця «посада» має власні

найменування) знаходиться його помічник – віце-президент або заступник директора. У його функції входить збір інформації для керівника, передача йому повідомлень, а його інструкції і вказівки він спускає по ієрархічній драбині своїм підлеглим. За відсутності лідера заступник діє самостійно, купуючи тимчасово його повноваження. На тому ж рівні, що і заступник, знаходиться радник або консультант. Він дає поради членам злочинної організації, включаючи лідера і його заступника, і, отже, володіє значним впливом і владою.

Останнім часом цю посаду нерідко займають досвідчені юристи, які використовують свій статус для досягнення злочинних цілей тих організацій, на які вони працюють. Як правило, це адвокати, які мають мережу перевірених помічників, включаючи колишніх поліцейських і слідчих. Вони використовують свої зв'язки зі слідчими органами для збору інформації, до якої легально в них немає доступу [7].

Нижче заступника керівника знаходяться посередники між верхівкою «сімейної» корпорації та її рядовими працівниками. Вони виконують функції менеджера середнього рівня, що в легальній системі відповідає посаді завідувача або головного менеджера відділу. Багато хто з них служить буфером між членами «сім'ї», що займають верхні щаблі, і персоналом нижнього ешелону. З обережності керівники вищої ланки ієрархії (особливо лідер) уникають прямого спілкування з працівниками. Вся ділова інформація, накази, грошові потоки і т. ін. в обох напрямках проходять через довіреного посередника, який на відміну від заступника не приймає рішень і не бере на себе ніяких повноважень лідера.

Інші представники цієї управлінської ланки є керівниками діючих груп. Кількість людей у групі залежить від розміру діяльності окремих «сімей» або інших корпоративних одиниць. Часто командир групи (бригадир) має одного або двох помічників, які тісно співпрацюють з ним, передають накази, інформацію і гроші людям, що належать до їхньої групи. З ділової точки зору ця посада у бюрократичній моделі аналогічна контролеру на заводі або завідувачому магазином.

Найнижчий рівень членів сім'ї чи іншої корпоративної одиниці становлять рядові працівники. Вони об'єднані під керівництвом командирів і можуть мати будь-яку злочинну спеціалізацію або власне підприємство і сплачувати частину прибутку організації в обмін на право діяти самостійно. Партнерство буває звичайним явищем між двома і більше рядовими членами корпорації та особою, що стоять вище на ієрархічній драбині.

На нижньому рівні знаходиться велике число службовців, які не є членами організації. Це люди, які виконують велику частину фактичної роботи в різних підприємствах і можуть, у принципі, не здогадуватися про кримінальний характер діяльності всієї організації.

Така модель відповідає структурній організації окремих українських фінансово-промислових груп, діяльність яких на зовнішніх ринках сумнівна з точки зору закону. Діяльність промислово-фінансових угруповань в Україні характеризується такими ознаками:

1. Високий рівень організації. До складу більшості промислово-фінансових угруповань входить від 10 до 30 фінансових, торгових і промислових структур з високим ступенем взаємозалежності та злагодженості дій. Однак про належність тієї чи іншої компанії до промислово-фінансових угруповань правоохоронні органи часто не здогадуються, сприймаючи її як окрему комерційну структуру.

2. Ієрархічність побудови, при якій виконавські та загально-організаційні функції не збігаються. Директори компаній, що входять у промислово-фінансові угруповання, користуються лише відносною фінансовою самостійністю. Головне їх завдання – отримання максимального «тіньового» прибутку та відрахування значної його частини керівникам промислово-фінансових угруповань.

3. Наявність корумпованих зв'язків в апараті влади й управлінні, а також у правоохоронних органах. Успішна діяльність практично всіх промислово-фінансових угруповань.

вань пов'язується оперативними джерелами і засобами масової інформації з високими посадовими особами органів влади і управління.

4. Наявність «парасольки безпеки» за рахунок створення структур, що забезпечують зовнішню і внутрішню безпеку промислово-фінансових угруповань (озброєна охорона, бойовики, розвідка, контррозвідка, корумповані зв'язки).

5. Політизація діяльності промислово-фінансових угруповань, тобто прагнення до влади або до встановлення таких відносин з окремими представниками влади й управління, які дозволяли б впливати на регіональну та загальнодержавну фінансово-господарську та правову політику з метою розширення масштабів своєї діяльності і відходу від соціального контролю. Так, більшість фактичних керівників промислово-фінансових угруповань були або є нині досить наближеними до влади.

6. Масштабний міжрегіональний і міжнародний характер діяльності промислово-фінансових угруповань. При цьому сфера діяльності виділяється або за територіальною ознакою, або за галузями економіки та в кредитно-банківській сфері.

7. Величезний бюджет промислово-фінансових угруповань. Річний оборот більшості з них перевищує 1 млрд. доларів США.

8. Тісний зв'язок діяльності промислово-фінансових угруповань з «тіньовою» економікою. Маючи найбільші в країні офіційні обороти, вони водночас є найбільшими «дилерами» тіньової економіки.

9. Проникнення в засоби масової інформації. Більшість впливових регіональних і загальноукраїнських засобів масової інформації в Україні контролюються промислово-фінансовими угрупованнями.

10. Для таких організацій характерним є: різнопланова діяльність промислово-фінансових угруповань, внаслідок чого інформація про них міститься в різних інстанціях: ДПА, КРУ, СБУ, МВС, Митної служби, НБУ, міністерствах та відомствах; транснаціональний характер діяльності промислово-фінансових угруповань, більшість угод яких починається (імпорт), закінчується (експорт) або повністю проходить за кордоном; відсутність у правоохоронних органах необхідного числа фахівців, здатних відстежувати і розшифровувати кримінальні схеми отримання надприбутку та міжнародні операції промислово-фінансових угруповань; саме по собі впровадження в легальну економіку надає відмінні контррозвідувальні можливості, що ускладнює проведення раптових операцій проти них.

Усі перераховані вище ознаки діяльності промислово-фінансових угруповань є нічим іншим, як основними ознаками злочинного синдикату (інша назва – мафіозне утворення) – вищої і найбільш небезпечної форми організованої злочинної діяльності, відомої у світовій практиці. Нині діяльність промислово-фінансових угруповань в Україні правоохоронними та контролюючими органами не відстежується.

Проникнення в легальну економіку, її активне використання у своїх цілях тягне за собою розвиток транснаціонального промислово-економічного шпигунства, наслідком якого є продаж комерційних таємниць, найцінніших технологій, що спрямовано на руйнування окремих підприємств чи навіть галузей легальної економіки, щоб звільнити нішу для власної криміналізованої економічної діяльності.

Формуються не передбачені законом кримінальні операції; активізуються аналітичні процеси із системного аналізу законодавства в плані пошуку неврегульованості і суперечностей, що дозволяють спрямовано тлумачити і кримінально використовувати дефекти закону. Кримінальні аналітики уважно стежать за динамікою економічної активності та оперативно використовують вигідні економічні ніші на території різних країн світу, офшорні зони, слабкості податкових відносин.

Іншою важливою ознакою є застосування корупції та насильства. Необхідно зазначити, що корупція не тільки виступає одним із принципів діяльності транснаціональної організованої злочинності, що створює умови, які сприяють отриманню надприбутків

при реалізації транснаціональними злочинними організаціями своїх операцій, але й одночасно дозволяє здійснювати таку діяльність при відносно низькому ризику втручання з боку правоохоронних органів. Таким чином, корупція є способом захисту транснаціональних злочинних організацій від соціального контролю, який (спосіб) забезпечує їх безпеку, а також можливості ефективного управління злочинною організацією під патронатом легальних економічних структур та посадових осіб державного управління.

Висновки. Таким чином, на теренах України склався власний структурно-організаційний тип транснаціональної злочинної організації, в якому поєднані елементи класичної злочинної організації і легального бізнесу, а також елементи кримінального та легального управління злочинною діяльністю.

Дослідження ознак, що характеризують суб'єкти транснаціональної організованої злочинності, а також принципів ухилення від соціального контролю наочно показує, що сам спосіб організації і діяльність транснаціональних злочинних співтовариств та їх модифікація дозволяє забезпечувати їх високу безпеку і життєдіяльність.

У зв'язку з цим аналіз існуючих способів структурної організації транснаціональних злочинних співтовариств, а також основних принципів організації їх діяльності надзвичайно важливий і необхідний. Він дозволяє визначити способи захисту транснаціональної організованої злочинності від соціального контролю, особливості їх внутрішньої безпеки у конкурентній боротьбі, методи вирішення виникаючих конфліктних ситуацій, характер стримуючих і захисних функцій щодо своїх членів. Розуміння специфіки організації в такому ракурсі може дозволити намітити стратегію стримування поширення діяльності таких злочинних організацій у світовому геополітичному просторі.

Список використаних джерел:

1. В Черкаской области УБОП обезвредило преступную группировку с международными связями [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/magnolia/740717-v-cherkasskoj-oblasti-ubop-obezvredili-prestupnuyu-gruppirovku-s-mezhdunarodnymi-svyazyami>.
2. Жизнь и смерть «Макса Бешеного» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.yoki.ru/social/politics/28-03-2007/40085-0/>.
3. Серова Б. Транснациональная организованная преступная группа: криминалистическое понятие и признаки / Б. Серова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.procuror.spb.ru/k1212.html>.
4. Abadinski H. Organized crime // Fourth Edition. – Nelson-Hall Publishers. Chicago, 1994.
5. Cressey D. Theft of the Nation. – New York : Hamper and Row, 1969. – 242 p.
6. Global Competitiveness Report. 2012 – 2013. World Economic Forum – Geneva Switzerland 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/#>.
7. President's Commission on Organized Crime (PCOC) Organized Crime and Labor-management Racketeering in the United States. – Washington, D.C.: US Govenment Printing Office, 1985. – P. 3–4.

